

Myndigheten för
samhällsskydd
och beredskap

Forskning

Från passiv mottagare till aktiv resurs i krishanterings- systemet

Att inkludera kunskap och erfarenheter från
personer med funktionsnedsättningar i
förebyggande och hantering av kriser

**Från passiv mottagare till
aktiv resurs i krishanteringssystemet**

Tidsperiod: 2022-2024

Utförare: Forskare vid Chalmers tekniska högskola & Lunds universitet

Ansvariga: Anna-Lisa Osvalder, Elin Stark & Bijan Aryana (Chalmers)
Jonas Borell, Linda Stjernholm, Charlotte Magnusson &
Kirsten Rasmus-Grön (Lunds universitet)

Kort sammanfattning: Hela befolkningen behöver omfattas av krisberedskapen för att tillgodose mångfald, social inkludering och jämlikhet. Projektet har bidragit med kunskap, metoder och verktyg om hur personer med funktionsnedsättning kan involveras som aktiva resurser i krisberedskapsarbete samt strategier och riktlinjer för kommunikation av krisinformation så att den blir begriplig och tillgänglig för alla.

© **MSB** – Myndigheten för samhällsskydd och beredskap (MSB)

Text: Anna-Lisa Osvalder, Chalmers

Illustrationer: Signe Svensson, Chalmers

Publ. nr: MSB2590 – maj 2025

ISBN-nummer: 978-91-7927-629-4

MSB har beställt och finansierat genomförandet av denna forskningsrapport. Författaren är ensam ansvarig för rapportens innehåll.

Förord

Forskningsprojektet ”Från passiv mottagare till aktiv resurs” startade hösten 2021. Då hade just befolkningen genomlevt pandemikrisen för att sedan uppleva kriget i Ukraina och ett antal globala naturkatastrofer, som stormen Hans, skogsbränderna i Kanada och Australien, översvämningarna i Pakistan samt jordbävningen i Turkiet. Idag år 2025, står vi inför en värld präglad av krig, konflikter och ökande globala spänningar. Den osäkerhet som råder innebär stora utmaningar för nationer och samhällen inför kommande kriser, men även enskilda individer och sårbara grupper behöver stärka sin egenberedskap. Som stöd för detta har forskningsprojektet utvecklat kunskap, metoder och verktyg för att förbättra inkluderingen av sårbara grupper i krisberedskapen och anpassa även till deras specifika behov.

Forskarna som genomfört projektet är verksamma vid Chalmers tekniska högskola i Göteborg, Lunds tekniska högskola samt Furuboda Funktionsrätt. I gruppen finns lång erfarenhet av risk- och säkerhetsfrågor, både från ett forsknings- och utbildningsperspektiv, samt kunskap om att arbeta med personer med funktionsnedsättningar. Forskarna har också stor erfarenhet av att utveckla metoder och genomföra användarstudier. Några av forskarna har också genomfört kunskapsöversikten om inkludering och mångfald inom civil beredskap åt MSB under 2024 [1].

Forskarna vill tacka de kommuner och myndigheter i Sverige som ställt upp för intervjuer och diskussioner, trots ont om resurser. Ett mycket stort tack till Malmö stad och Wärmdö kommun för möjlighet att genomföra workshops, samt till Landskrona stad, Helsingborg stad och Ystad kommun för stort engagemang i den fysiska krisövningen. Ett speciellt tack till krisberedskapssamordnare Carolina Osvalder, Landskrona stad för stor hjälp med kontakter samt värdefulla synpunkter och stöd före, under och efter projektet.

Stort tack också till de intresseorganisationer som deltagit i diskussioner och övningar. Speciellt tack till Furuboda Funktionsrätt, vid Föreningen Furuboda för medverkan med deltagare i workshops och krisövning, samt till Bliss-huset i Luleå, Afasi-fyren i Kristianstad och Strokeförningen i Malmö för möjlighet att genomföra workshops med deras medlemmar. De studenter från Chalmers som genomfört mastersuppsatser i projektet har också bidragit med mycket värdefull kunskap.

Göteborg, 2025-03-31

Anna-Lisa Osvalder

Professor, Avd. Design & Human Factors, Chalmers tekniska högskola

Innehåll

INLEDNING	5
Bakgrund krisberedskap för alla	5
Personer med funktionsnedsättningar	5
Syfte och mål	6
Upplägg av projektets resultat	7
UTGÅNGSLÄGE KRISBEREDSKAP	8
Kommunal krisberedskap	8
Intresseorganisationernas roll	9
Familjeperspektivet	10
Internationell forskning om inkludering	10
METODER FÖR INKLUDERING	11
Metodutveckling	11
Broschyrer med metoder och verktyg	11
Resultat från samskapande workshop	12
Resultat från krishanteringsövning i fält	13
Studier med personer med kommunikationssvårigheter	15
Resultat från afatiker	15
Resultat från Bliss-användare	15
Resultat från personer med intellektuell nedsättning	16
Resultat från personer från Strokeföreningen	16
Citat från deltagare om kris	17
KRISKOMMUNIKATION	18
Inkluderande kriskommunikation	18
Strategier för inkluderande kriskommunikation	18
Krisinformation	19
DISKUSSION OCH SLUTSATS	20
ÅTGÄRDSLISTA FÖR KOMMUNER	22
REFERENSLISTA	24

Inledning

Bakgrund krisberedskap för alla

Sveriges civila beredskap består av krisberedskap och civilt försvar, med det gemensamma målet att stärka landets motståndskraft vid kris och krig för hela befolkningen. Den civila beredskapen bygger på ansvars-, närhets- och likhetsprincipen, vilket innebär ett fördelat ansvar mellan många olika samhällsaktörer, där även alla enskilda individer förväntas ha beredskap att klara sig själv vid en kris. Krisberedskapen handlar om att förebygga, förbereda och hantera kriser, samt att lära av inträffade händelser för att förbättra framtida beredskap.

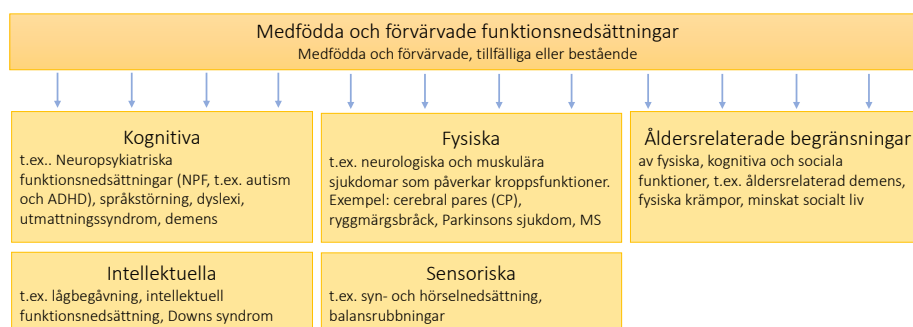
Efter Covid-19 pandemin, kriget i Ukraina och klimatrelaterade kriser har krisberedskap blivit alltmer aktuellt och betydelsefullt i Sverige. Medvetenheten har ökat om att hela befolkningens förmågor, olikheter och behov måste beaktas och inkluderas i risk- och sårbarhetsanalyser, krisplaner och förberedelser [1-2]. När det gäller sårbara grupper finns dock tendenser i samhället att se dem som passiva mottagare som ska omhändertas, i stället för att stärka deras förmågor [1,3-4]. Men dessa grupper har unik kompetens och värdefulla insikter om sina förmågor, behov och problem samt goda idéer på anpassade lösningar [1,5-7]. Därför är det angeläget att aktivt inkludera kunskap och erfarenhet från sårbara grupper i förberedelse, planering och hantering av kriser, för att beredskapen ska bli tillgänglig för alla [1].

I den breda befolkningen finns osäkerhet och okunskap om vad det egna ansvaret är inför och under en kris. Det som kan vara en mindre olägenhet för vissa kan vara livshotande för andra. En situation som orsakar besvär för några kan innebära att andra förlorar grundläggande fri- och rättigheter. För att uppnå en ökad förståelse för specifika sårbarheter och risker behöver därför samhället beakta och involvera till exempel personer med funktionsnedsättningar som resurser i risk- och krishanteringsarbetet. Även när det handlar om utformning och kommunikation av risk- och krisinformation är det viktigt att grupper med exempelvis syn- och hörselnedsättningar, kognitiva nedsättningar och språksvårigheter beaktas för att underlätta för tillgänglighet, förståelse och korrekt agerande vid kris.

Personer med funktionsnedsättningar

Eftersom Sveriges krisberedskap bygger på att även den enskilde individen har eget ansvar, behöver hela befolkningen besitta en viss krismedvetenhet, inklusive sårbara grupper. Sårbara grupper definieras som personer med ökad sårbarhet för skador till följd av fysiska, sociala, ekonomiska och omgivningsrelaterade faktorer [8]. Det är välkänt att kriser och katastrofer förvärrar befintliga sårbarheter [9-10]. Efter naturkatastrofen Katrina som 2005 drabbade USA var 71% av de omkomna över 60 år. De som hade sämst förutsättningar att överleva var personer med funktionsnedsättningar. Dessa personer riskerar också att utveckla ytterligare nedsättningar efter en kris eftersom de är underidentifierade, vilket hindrar deras tillgång till skydd och hjälp. Detta märktes tydligt i Sverige under flyktingströmmen i

samband med kriget i Ukraina. Uppskattningsvis lever 16% av världens befolkning med betydande funktionsnedsättningar vilket motsvarar 1,3 miljarder människor, varav 142 miljoner med flerk Funktionsnedsättning [10]. I Sverige uppskattas 16% av befolkningen leva med funktionsnedsättning. Enligt Socialstyrelsen termbank [11] innebär funktionsnedsättning en fysisk, psykisk eller intellektuell nedsatt funktionsförmåga, vilken kan uppstå till följd av medfödd eller förvärvad skada eller sjukdom. Funktionsnedsättning finns hos individer i alla åldrar och kan vara permanenta eller tillfälliga (Figur 1).

Figur 1. Olika kategorier av funktionsnedsättningar och hälsotillstånd [1].

En vanlig missuppfattning är att andelen personer med funktionsnedsättningar minskar i världen. Men andelen ökar eftersom befolkningen dels blir äldre, dels överlever sjukdomar som förr hade en dödlig utgång tack vare bättre sjukvård. Den ökade livslängden har lett till många fler individer med åldersrelaterade nedsättningar, som försämrade syn- och hörselförmåga, fysiska och kognitiva begränsningar samt kommunikativa svårigheter. I ett krisperspektiv kan åldersrelaterade nedsättningar starkt påverka individers möjligheter att ta till sig viktig samhällsinformation och agera utifrån denna.

Syfte och mål

Syftet med detta forskningsprojekt var att studera hur personer med funktionsnedsättningar och deras intresseorganisationer kan involveras som aktiva resurser i samhällets krisberedskapsarbete med att förebygga och hantera allvarliga störningar och kriser. Det övergripande målet har varit att bidra till att komplettera och vidareutveckla samhällets förmåga att förbereda sig för, hantera och återhämta sig från kriser genom att tillgodose mångfald, social inkludering och jämlikhet. De specifika målen har varit att:

1. Utveckla metoder och verktyg för att tillvarata erfarenheter och kunskaper från personer med funktionsnedsättningar angående deras förmågor, behov och problem vid kriser samt deras förslag på lösningar.
2. Utforma strategier och riktlinjer för utformning och kommunikation av risk- och krisinformation så att den blir begriplig och tillgänglig för alla, och specifikt för personer med kommunikationssvårigheter.

Upplägg av projektets resultat

I denna rapport presenteras kortfattat resultaten från ett antal studier som genomförts i projektet. Metoder som använts för datainsamling har varit studiebesök, intervjuer, frågeformulär, observationer, workshops, fokusgrupper och krisövning i fält. Etiskt godkännande för studierna har beviljats av etikprövningsnämnden (Dnr: 2022-04091-01) och godkännandeformulär har lämnats av alla deltagare. I resultatet hänvisas med siffror till ett antal publikationer som utvecklats i projektet. Dessa återfinns i rapportens referenslista.

Resultatet är uppdelat i följande avsnitt som svarar mot projektets mål:

Utgångsläge: Här beskrivs resultat om hur kommuner och intresseorganisationer fungerar vad gäller att nå ut till och inkludera sårbara grupper som resurser i krisberedskapen, samt vad aktuell internationell forskning säger om ämnet.

Metoder och verktyg: Här beskrivs utvecklade metoder och verktyg för inkludering av personer med funktionsnedsättningar i krisberedskapsarbete. Dessa finns dokumenterade i fem populärvetenskapliga informationsbroschyrer. Resultat från genomförda studier med personer med funktionsnedsättningar inom temat krisberedskap beskrivs också. Dessa har genomförts i form av samskapande workshops, krishanteringsövning i fält samt med tekniker för samtal med personer med kommunikationssvårigheter.

Kriskommunikation: Här beskrivs strategier för inkluderande och tillgänglig kris-kommunikation, samt strategier och riktlinjer för utformning av krisinformation anpassad för målgruppens behov och förståelse.

Utgångsläge krisberedskap

Kommunal krisberedskap

För att få inblick i hur landets kommuner arbetar med inkludering av personer med funktionsnedsättningar utfördes tio intervjuer och en workshop under 2022.

Intervjuerna genomfördes med beredskapssamordnare och säkerhetschefer i kommuner med en variation i invånarantal och geografi. Resultatet visade att stadsmiljö, öar och glesbygd har olika utmaningar vid kriser. Exempelvis kan en utspridd befolkning i skärgårdsmiljö medföra problem med hemtjänst och matförsörjning. Att nå invånare som arbetar eller går i skola utanför en kommun vid kris kan vara ett annat problem. I vissa miljöer kan informationsspridningen begränsas av språkbarriärer eller kulturella skillnader hos invånarna. Ett allmänt problem var brist på information om vilka invånare som lever med nedsättningar, eftersom inte alla har stöd eller vård. Vid kriser kan sårbara personer behöva tidiga insatser, men ofta saknas information om vilka de är och var de bor. Användning av GIS-kartor för att lokalisera personer diskuterades, men kan medföra problem vid hantering av personuppgifter. Behovet av ett hälsodokument lyftes fram. Detta kan medföra rätt hjälp vid medicinering, diabetes, allergier, om personen har kommunikationssvårigheter inte är kontaktbar. Krisinformation måste anpassas efter målgrupp och kommuniceras via olika kanaler. Många äldre föredrar exempelvis skriftlig information hem i brevlådan framför digitala kanaler. Under pandemin har kommunerna hittat flera sätt att nå ut med krisinformation, inklusive sociala medier, hemsidor, vykort, fysiska möten, skärmar i kollektivtrafiken, skyltar i mataffärer och radioinslag. Ibland har anhöriga eller personal på boenden förmedlat information. I en kommun hjälpte personer med kognitiva nedsättningar till att utforma material om Covid och hygien. Trygghetpunkter anses också viktiga för kommunikation.

Workshopen genomfördes under en halvdag med krisberedskapssamordnare och personer från socialförvaltningen i fem skånska kommuner. Diskussionerna handlade om ifall de tar hänsyn till personer med funktionsnedsättningar i beredskapsplanering och hur de kan involveras som resurser. Resultatet visade att kommunerna inte har någon historik av att arbeta med grupper med nedsättningar. De upplever att de har ett stort ansvar för alla invånare, vilket också har blivit uppenbart i hela samhället. Dock har de inga resurser eller rutiner för detta, varken tid, personal eller ekonomi. Det ryms inte heller i verksamhetsplanen på grund av det kritiska läget i samhället. De är medvetna om att de saknar kunskap om gruppernas behov. De betonar att det behövs personer med både kompetens inom beredskap och om gruppernas behov, vilket saknas. Olika förvaltningar bör samverka, men i dagsläget finns inga forum för samarbete. De har mer kännedom om att äldre kan behöva särskild hjälp och saknar skyddsnät vid kris, än personer med funktionsnedsättningar, som ofta får stöd på särskilt boende. En del bor dock hemma och har endast hjälp av anhöriga. Till exempel kan dubbel sårbarhet finnas när gamla föräldrar tar hand om vuxna barn med funktionsnedsättningar.

Intresseorganisationernas roll

Intervjuer har genomförts med olika intresseorganisationer som arbetar med eller för personer med funktionsnedsättningar, lokalt och nationellt. Organisationerna uttrycker att de har viktig kunskap om behov hos personer med funktionsnedsättningar men beskriver en känsla av utanförskap i samhällets krisberedskap. De saknar information och kunskap om hur de på bästa sätt kan hjälpa till före och under kris, och inga forum finns där de kan engagera sig, varken inom funktionshinder rörelsen eller i samhället. De poängterar att personer med funktionsnedsättningar inte litar på att samhället känner till deras behov vid kris; de förlitar sig på sig själva, sina familjer och lokala organisationer.

Informationsspridning och digitala verktyg

Det poängterades att det viktigaste vid kris är att nå ut med information till medlemmar och anhöriga. Fragmenterade och skrämmande budskap som lätt kan orsaka oro måste undvikas. En central myndighet som snabbt kan tillhandahålla uppdaterad information efterfrågas. Flera organisationer ser sig som en resurs vid kris och har tidigare skapat egna lösningar för att sprida information, såsom en bemannad nödtelefon, en hemsida som uppdateras kontinuerligt, lättlästa texter och enkla informationsvideos för medlemmarna. Lokala intresseorganisationer har på eget initiativ agerat samordnare vid tidigare kriser, då de upplevt att ansvaret inte har tagits av någon annan samhällsaktör.

Användning av digitala system är centralt för att alla invånare på ett likvärdigt sätt ska kunna ta del av information och varningar. Det efterfrågades utbildning i digitala verktyg för att alla ska kunna använda dessa. Gymnasiesärskolan skulle kunna ge elever en grundkompetens att använda smartphones eller öva på att ringa 112. Likaså behöver personal och personer på särskilt boende handledning och utbildning i digitala verktyg. Ekonomi diskuterades som en viktig aspekt i det digitala sammanhanget, då digitala hjälpmedel är dyrbara för vissa grupper. Alla är dock inte digitala användare och vid ett större el-bortfall kommer även det digitala sluta att fungera. Då måste icke-digitala användaranpassade alternativ finnas.

Behov av information och planering

Mer information om larm, säkerhet, evakuering och matförråd efterfrågas, gärna via en ingång på krisinformation.se riktad till personer med funktionsnedsättningar. Vid akuta kriser efterfrågas ett system för att lokalisera personer som vanligtvis klarar sig själva, men som kan behöva hjälp vid kris, exempelvis genom ett register dit man kan anmäla sig. Räddningstjänst kan då lokalisera dessa personer och stödja deras akuta behov. Före kriser behövs noggrann planering för ledsagning och tolkning för blinda och döva, hjälpmedel för förflyttning vid utrymning och organisation av sovplatser även för personer i rullstol. Organisationerna har inte varit inblandade i någon typ av krisövningar. Det pågår dock arbete för att deras medlemmar ska upprätta krisplaner, checklistor och egenberedskap på olika sätt. Alla pekar på vikten av att personer med olika funktionsnedsättningar och deras intresseorganisationer bättre involveras i krisberedskapsarbetet som resurser så att deras perspektiv tillgodoses.

Familjeperspektivet

För att belysa familjens roll som brygga mellan personer med funktionsnedsättningar och samhället genomfördes djupintervjuer kring egenberedskap med familjer där någon medlem levde med funktionsnedsättning [12]. Syftet var att studera familjernas syn på krisplanering och identifiera områden där de behöver stöd. Familjerna beskrev utmaningar med otillgänglig information, teknikberoende och bristande stöd från samhället. Det kunde handla om tillgänglighet till skyddsrum och evakueringsfordon eller teknik för kommunikation och livsuppehållande funktioner vid elavbrott. Sammanhang som skapade trygghet och fungerade som resurser var lokala nätverk som familje- och föräldranätverk. Familjernas berättelser visade på en stark egen förmåga att hitta kreativa lösningar och anpassningar efter situation, vilket kan ge värdefulla bidrag till strategier på samhällsnivå.

Internationell forskning om inkludering

Hur mycket olika aktörer i samhället är delaktiga i kris- och beredskapsarbete är delvis kulturellt betingat [13]. Den forskning som visar på inkludering av sårbara grupper i krisberedskapsarbete kommer till stor del från andra delar av världen än Sverige och Europa. Australien, Indonesien och USA ligger långt framme med att utforma krisberedskap för personer med funktionsnedsättning [14].

I detta forskningsprojekt har en systematisk litteraturstudie genomförts [15] med syfte att undersöka hur personer med funktionsnedsättningar har involverats i katastrofberedskap internationellt (*Disaster Risk Reduction, DRR*). Studien omfattade 19 vetenskapliga artiklar från 11 länder publicerade mellan 2014 och 2022 i 15 olika tidskrifter. Studierna är mestadels kopplade till länder som har drabbats av stora naturkatastrofer och som har ett svagare offentligt samhälle. Flera studier visar att samhällsengagemang och medborgarsamverkan fungerar för att förbättra motståndskraft och beredskap före och under kris. Två strategier för detta är övertygande och anpassad kommunikation [16] samt understöd till lokala initiativ [17].

Resultatet visade att det fanns flera kreativa sätt att engagera grupper med funktionsnedsättningar i beredskapen. Metoder som använts för att fånga erfarenheter och perspektiv från deltagarna var intervjuer, fokusgrupper, fotoberättande, hembesök, samskapande workshops eller en blandning av flera metoder i samma studie. Positiva resultat från att engagera dessa grupper var ökad förståelse för utmaningar och stärkta samhällsnätverk genom förbättrat samarbete, beslutsfattande och ledarskap. Positivt för deltagarna var lärande i grupp, delaktighet och förstärkt egenmakt. Utmaningar som identifierats var språk- och kommunikationsbarriärer samt betydande investeringar i tid och ekonomiska resurser för inkluderingen.

Slutsatsen från analysen var att mer skraddarsydd strategier behöver utvecklas för hur sårbara grupper kan inkluderas i katastrofberedskapen på ett resurssmart sätt samt att ytterligare forskning behövs med tanke på de få studier som finns inom detta kritiska ämne.

Metoder för inkludering

Det är viktigt att förbereda och öva inför kriser, men det är svårt att öva praktiskt. Genom att diskutera eller agera utifrån tänkta krisscenarier går det att identifiera vad som är viktigt och vad som kan bli problem. För att lättare kunna inkludera sårbara grupper som aktiva medskapare i samhällets arbete med att förebygga, planera och hantera kriser, har en portfölj av metoder och verktyg utvecklats.

Metodutveckling

Metodutvecklingen bygger på aktionsforskning och samskapande (*co-creation*). Aktionsforskning innebär att forskarna tillsammans med personer som arbetar med krisberedskap, personer med funktionsnedsättningar samt intresseorganisationer utvecklade och testade inkluderande lösningar. Human factors kunskap och riktlinjer för universell design har använts för att anpassa, modifiera och komplettera befintliga metoder, verktyg och tekniker. Human factors är ett tvärvetenskapligt område som i ett helhetsperspektiv behandlar samspelet människa-teknik-organisation för att optimera hälsa, välbefinnande och utformning av hållbara produkter/system för alla medborgare. Universell design innebär att samhället ska vara inkluderande och att utformningen av produkter eller miljöer ska fungera för så många som möjligt utan särskilda anpassningar.

De metoder och verktyg som har utvecklats är (1) samskapande workshops, (2) inkluderande krishanteringsövningar, (3) riktlinjer för inkluderande krisinformation, samt (4) tekniker för kommunikation med individer med kommunikationssvårigheter. Dessutom har instruktioner och en mall utvecklats för ett (5) krispass som stöd vid kommunikation vid kris.

Broschyrer med metoder och verktyg

Metoderna finns dokumenterade i fem populärvetenskapliga informationsbroschyrer som kan användas som stöd vid beredskapsplanering, krishanteringsövningar, risk- och sårbarhetsanalyser och under kris [18]. Målgruppen är personer som arbetar med krisberedskap hos aktörer på olika nivåer i samhället, specifikt för de på lokal nivå, som kommuner, näringsliv och aktörer i civilsamhället.

Broschyerna kan laddas ner via: <https://research.chalmers.se/publication/545349>

1. Bli bättre förberedd – Samskapande workshopsövningar

Broschyren beskriver upplägg och tillvägagångssätt för workshopsövningar, där deltagarna tillsammans skapar något som knyter an till kris; vad är viktigt vid en kris, vilka sårbarheter finns samt vilka åtgärder bör vidtas. Broschyren innehåller exempel på krisscenario och fiktiva personbeskrivningar av individer med olika funktionsnedsättningar som kan utmana olika aspekter vid utformning av krisberedskap.

2. **Att involvera deltagare med funktionsnedsättning i krisövning**

Broschyren beskriver planering och genomförande av krishanteringsövningar i form av motspelsövningar där individer med funktionsnedsättningar deltar och bidrar med erfarenheter. Broschyren tar upp vad som är viktigt när det gäller planering, genomförande och utvärdering när denna målgrupp ingår. Förslag på krisscenario och inspel presenteras samt hur kommunikation kan ske för att deltagarna ska kunna agera naturligt och bidra med värdefulla insikter. Broschyren är ett komplement till övrig planering inför en krisövning.

3. **Krisens språk: Tillgänglig och inkluderande krisinformation**

Broschyren presenterar idéer på hur krisinformation kan utformas för att vara inkluderande och tillgänglig för alla. De områden som tas upp är förtroende, relevans, enkelhet i språk och bild, informationsstruktur och layout samt alternativa format. Vidare presenteras hur man kan testa och utvärdera krismeddelanden samt olika kommunikationskanaler för effektiv leverans.

4. **Tekniker för kommunikation**

Broschyren ger en grundläggande vägledning för hur man kan anpassa sin kommunikation vid samtal om kris och beredskap med personer som har svårigheter med tal, skift och förståelse. De beskrivna teknikerna stödjer både personer som har svårt att uttrycka sig och de som har utmaningar med att förstå talad kommunikation. Metoderna kombinerar bildstöd, visuella skalor, rit-prat och frågeformulär för att skapa en tillgänglig och inkluderande dialog.

5. **Kris-pass: Instruktioner och tips**

Ett kris-pass kan användas som stöd för personlig kommunikation vid kriser, specifikt för individer med kommunikationssvårigheter. Broschyren ger instruktioner och förslag på hur informationen i ett kris-pass kan utformas utifrån en mall som kan laddas ner. Mallen kan fyllas i digitalt och sparas eller skrivas ut och fyllas i för hand. Krispasset innehåller personlig information som namn, bild och livssituation, samt områden som min hälsa och mediciner, min kommunikation, mina hjälpmedel, vad jag behöver hjälp med, min krisberedskap och vad jag tycker om att göra socialt.

Resultat från samskapande workshop

En workshop om krishantering anordnades tillsammans med åtta personer från funktionsstödsförvaltningen i Malmö och 13 personer från olika intresse-organisationer för personer med funktionsnedsättningar. Syftet var att diskutera och analysera hur olika krisscenarier påverkar personer med funktionsnedsättningar och vilka åtgärder som kan vidtas för att förbättra krishanteringen. Workshopen utgick från ett scenario med översvämning och strömavbrott. Det inledande scenariot beskrevs med en kort text, en video och bilder från en tidigare översvämning i Malmö. Strömavbrottet beskrevs med en kort text och illustrerande bilder. Deltagarna diskuterade frågor som hur de kan påverkas av krisscenario, vilka problem de kan få, vilken hjälp de skulle behöva, och hur de kan bidra till att hantera krisen. Studien återfinns i [19] och metoden beskrivs i Broschyr 1.

Diskussionerna lyfte fram många funktionshinderspecifika frågor. Det framkom att det är viktigt för många att kunna öva i förväg, att bara ha en skriftlig broschyr räcker inte. Exempelvis behöver man öva på att hitta till skyddsrum, trygghetspunkter och hantera utrustning som vev-radio och stormkök. Att skapa och underhålla en krislåda lyftes som ett problem. För de som är beroende av mediciner finns begränsning av hur mycket man får ta ut samtidigt och ha i förvar, vilket ökar sårbarheten för dessa grupper. Personal på daglig verksamhet är mycket viktig, och flera deltagare sa att de skulle fråga dem vid kris. Det är oklart hur man når personer som inte finns i daglig verksamhet, men som behöver hjälp i en kris.

Aktiviteten var uppskattad och diskussionen var livlig. Workshopen underlättade kunskapsutbyte mellan deltagargrupperna. Vid uppföljningen uttryckte många att de upplevt workshopen som positiv och fått med sig användbara tankar och idéer om krisberedskap. Lokalt relevanta scenarier stärkte workshopens påverkan på deltagarna. Även om den var framgångsrik i att öka medvetenheten hos deltagarna, uppstod utmaningar i att förmedla detaljerade perspektiv, vilket betonar behovet av nyanserad kommunikation under övningen. En slutsats är att denna typ av workshop är givande och relativt enkel att anordna. Kombinationen av personer med funktionsnedsättning och kommunalt anställda vid samma aktivitet har potential att skapa engagemang, viktiga diskussioner och insikter.

Resultat från krishanteringsövning i fält

Krisövningar är ett sätt att undersöka hur krissituationer kan påverka människor och samhället. En typ av krisövning är praktiska rollspel, så kallade motspelsövningar, där deltagare spelar olika roller i en realistisk miljö för att skapa en dynamisk och utmanande situation. Genom att utsättas för realistiska scenarier kan deltagarna identifiera problem och brister i samhällets rutiner och processer och därmed stärka beredskapen inför verkliga kriser. Material och bilder från övningen återfinns i [20] och underlag för genomförande av en inkluderande krisövning presenteras i Broschyr 2. Metodutvecklingen genomfördes i följande steg:

- Studier av material om krisövningar och krisscenario
- Använda forskarnas expertis om krisberedskap, personer med funktionsnedsättning och metodik för användarstudier
- Identifiera deltagare, roller, kontext, utrustning och inspel
- Utveckla genomförandet av övningen
- Genomföra övningen, utvärdera styrkor, svagheter och förbättringspotential

Själva övningen genomfördes i fält i stadsmiljö under en förmiddag. Övningen var en fysisk motspelsövning i form av ett rollspel, där deltagarna agerade som om det vore en skarp händelse. Syftet var att testa direkt samverkan, kommunikation och samarbete mellan personer inom kommunal krishantering och personer med funktionsnedsättningar. Deltagare var personer som arbetar med krisberedskap i tre kommuner, personer med synnedsättning, rullstolsburna och personer med kognitiva eller intellektuella nedsättningar samt deltagare forskare med olika roller. Krisscenariot var otjänligt vatten, som förstärktes av omfattande strömavbrott och

risk för sabotage. Kommunikationen genomfördes via sms till deltagarnas mobiler samt via en web-sida. Övningen innehöll inspel som refererade till att hitta, förstå och agera på olika typer av krisinformation. Den genomfördes enligt följande:

- Inledning, där alla samlades i en lokal för ett föredrag om krisberedskap. Under föredraget kommer flera meddelanden om att ett krisscenario uppstått.
- Deltagarnas egen förflyttning till en påhittad trygghetspunkt i staden
- Mottagning och aktiviteter vid trygghetspunkten. Här förmedlades muntligt och skriftligt ny krisinformation, lägesbilder och åtgärder; frågor, problem och oro presenterades av deltagarna; nödradio och annan utrustning testades; vatten, mat och sjukvård erbjöds, olika kommunikationskanaler testades etc.
- Debriefing och utvärdering med alla deltagare

Viktiga resultat för krishanterarna

- De fick nya och ibland oväntade insikter från frågor, problem och frustration som personerna med funktionsnedsättning tog upp.
- De fick djupare förståelse för gruppens problem och svagheter, exempelvis behov av el för rullstolar, tillgång till mediciner och specialkost, behov av kontakt med familj och assistenter, oro för andra människor och husdjur.
- De förstod att gruppen behövde omedelbara och enkla svar på frågor, att det var viktigt att förmedla ett budskap i taget och undvika komplex information samt om möjligt ge förslag på någon lösning för att minska frustrationen.
- De förstod att vissa personer med funktionsnedsättningar inte alltid kan utföra det som vanligtvis förväntas av medborgare vid en kris.
- De insåg att de behöver genomföra aktiviteter som involverar sårbara grupper i beredskapsarbetet för att öka kunskapen om dessa gruppers behov vid krissituationer. De betonade att detta är något de inte har kunskap eller utbildning om, ej heller lämpliga metoder för att genomföra.

Viktiga resultat för personerna med funktionsnedsättning

- De hjälpte varandra när de skulle prata och fråga de kommunala krishanterarna och fungerade som resurser för varandra.
- De förstod varandras bekymmer väl och kände gemenskap kring problemen.
- De fick en realistisk och påtaglig förståelse för hur potentiella krisscenarioer faktiskt kan påverka dem.

Krisövningen med oförberedda deltagare och förberedda inspel visade sig vara ett effektivt scenariospel som fungerade enligt plan. Den medförde värdefull praktisk övning. Förberedelserna var mycket krävande med att hitta deltagare och få logistik och genomförande att fungera väl. Det medvetna pedagogiska inslaget, där deltagarna samlades för ett föredrag om krisberedskap, satte övningen i sitt rätta sammanhang. De direkta interaktionerna mellan de olika deltagargrupperna gav god insikt, eftersom det fanns begränsad erfarenhet av att kommunicera och agera tillsammans. De kommunala krisberedskaparna, som var vana att agera stab vid en händelse, föll först in i sina tränade roller, men blev innovativa och kreativa efter hand. Slutsatsen är att personer med funktionsnedsättningar är viktiga medspelare och kan fungera som resurser i krisberedskapen. De vet bäst själva vilka behov och brister de har, samt förstår även andra personer med nedsättningar.

Studier med personer med kommunikations-svårigheter

Personer med kommunikationssvårigheter har utmaningar med att uttrycka sig i tal och skrift, förstå andra eller båda delar. Dessa svårigheter kan vara medfödda eller förvärvade, bestående eller tillfälliga, och kräver ofta anpassningar från omgivningen eftersom individen inte alltid kan kompensera själv. Vid en kris upplever dessa personer ofta stora utmaningar med att självständigt hitta, förstå och följa direktiv, och är ofta beroende av andra för att tillhandahålla och tolka information. Känslomitta, där hjälparens personliga attityder färgar av sig, kan påverka deras upplevelse negativt, särskilt för de med svagare nätverk. Dessutom kan beroendet av andra och deras tolkningar leda till missförstånd. Alternativa tekniker, anpassade till deltagarnas kognitiva förmågor, behövs för att kommunicera med personer som har svårigheter med förståelse, tal eller skrift.

Resultat från afatiker

I denna studie undersöktes hur personer med afasi hanterar krisinformation och förbereder sig inför kriser. Studien genomfördes genom individuella semi-strukturerade intervjuer samt en interaktiv gruppworkshop som fokuserade på ett scenario med snöstorm och strömavbrott. Metoder för alternativ kommunikation användes, som samtalsmattor, rit-prat och seriesamtal. Studien presenteras i sin helhet i [21]. Metoden beskrivs i Broschyr 3 och [22].

Tre personer med afasi som bor ensamma utan stöd deltog i studien, medan 16 afatiker deltog i en enkätstudie. Resultaten visade att deltagarna kunde hantera en kris om de fick stanna hemma, men de hade inte övervägt egenredskap eller att lagra upp mat, vatten eller medicinska förnödenheter. De kunde hitta den senaste krisinformationen på internet via mobiltelefoner och datorer och förstod grundläggande begrepp, men komplexa tankar och händelseförlopp var svåra att följa. De saknade lösningar på hur de skulle få hjälp om deras mobiltelefon inte fungerade. Trots detta uttryckte de stort förtroende för sin förmåga att klara sig själva eller få hjälp från familjen, men litade inte på att samhället skulle känna till deras behov under en kris och ge dem stöd. De betonade vikten av att ha någon att fråga och att få information via afasinätverk eller strokeföreningar. Med stöd från dessa föreningar skulle de kunna bidra vid en kris. Slutsatsen var att deltagarna ansåg att personer med afasi generellt kan ha svårt att hitta, förstå och agera på krisinformation, men att de själva hade god förståelse och kunde följa krisinformation.

Resultat från Bliss-användare

En workshop genomfördes med Bliss-huset i Luleå, ett nätverk för personer med fysiska och intellektuella funktionsnedsättningar. Temat var deltagarnas individuella behov vid samhällskriser. Resultaten visade att gruppen kunde identifiera flera utmaningar i olika krisscenarier, både gällande rekommenderade åtgärder och hur dessa kommunicerades. De noterade brister i hur nödinformation tidigare har kommunicerats och föreslog förbättringar för att tolka nödinformation med hjälp

av Bliss-symboler. Bliss-användare är en unik grupp expertanvändare som kräver tekniska, kommunikativa och fysiska anpassningar. De är starkt beroende av personliga assistenter och står inför livshotande risker utan dem. Utmaningar inkluderar beroende av ögonstyrning och att information måste vara skriven på Bliss eller uppläst. Deltagarna kände att många uppmaningar inte riktade sig till dem, vilket kan påverka deras kognitiva förmåga och ork. För att bättre stödja Bliss-användare vid samhällskriser föreslogs att skapa en fysiskt tillgänglig webbplats som är anpassad för deras behov. Informationen på webbplatsen bör kunna läsas upp och vara lagom kortfattad för att underlätta förståelsen. Dessutom är det viktigt att det finns någon tillgänglig som kan svara på frågor och förtydliga vad som gäller för varje individ.

Resultat från personer med intellektuell nedsättning

En tvådelad workshop om krisberedskap genomfördes med nio unga vuxna med intellektuell funktionsnedsättning, rörelsenedsättningar, samt syn- och hörselnedsättningar. Studien presenteras i [23] och metoden beskrivs även i Broschyr 1.

Den första delen av workshoppen utgick från en skönlitterär text om en översvämning. Deltagarna diskuterade vad de skulle behöva ta med sig om de behövde lämna sin bostad. Textläsningen skedde med inspiration från metoden *Shared Reading*, där samtalsledaren fördelar och fångar upp tanketrådar från deltagarna och skapar utrymme för de som behöver stöd i att delta. Texten anpassades efter målgruppen genom att vissa ord byttes ut för att förenkla utan att förlora betydelsen. Metoden medförde likande förutsättningar för alla deltagare, särskilt för de med synnedsättning. Efter en paus fortsatte workshoppen med en praktisk del, baserad på de tidigare diskussionerna. Deltagarna funderade över vad en krislåda behöver innehålla om man måste stanna hemma. Vid ett bord dukades olika föremål upp som är vanliga i en krislåda, som stormkök, sovsäck, vev-radio, powerbank, mediciner, värmeljus, pasta och kattmat. Föremålen fungerade som samtals-startare, där deltagarna kunde testa och visa varandra hur de fungerade. Individuella krislistor skapades med hjälp av utklippta piktogrambilder, pennor och annat material. Deltagarna valde själva format för sina listor. Vissa använde inspelning av tal på mobilen. Målet var att alla skulle få med sig något hem för att diskutera med andra och som en minneslista till sig själv. En uppföljande enkät visade att flera av deltagarna hade agerat på sina nya kunskaper genom att köpa något till sin hemberedskap och prata om ämnet med familj och vänner.

Resultat från personer från Strokeföreningen

Workshopen involverade 18 medlemmar från en strokeförening. Syftet var att diskutera hur man kan genomföra olika övningar för att förbereda sig för möjliga kriser. Som introduktion presenterades ett antal krisscenarier, som översvämning, elavbrott och snöstorm. Detta följdes av diskussioner i mindre grupper och en avslutande diskussion i storgrupp. De övergripande frågorna som diskuterades var hur man förbereder sig för kriser, vilka övningar och aktiviteter som behövs och hur de ska utformas. Som underlag för diskussion fanns ytterligare krisscenarier

som pandemi, skogsbrand och it-attack. Resultaten visade att diskussionerna var livliga. Grannsamverkan lyftes fram som viktigt, särskilt i bostadsrättsföreningar eller hyresfastigheter, där det borde finnas planer för vem som gör vad och hur man hjälps åt vid en kris. Vikten av att veta var skyddsrum finns och hur de öppnas betonades, och skyddsrumspromenader föreslogs. Strömavbrott nämndes som ett stort problem som behöver övas på, liksom hantering av avlopp och sopor. Deltagarna var överens om att det behövs mer information om vad olika samhällsaktörer och föreningar kan göra och hur samarbetet ska ske.

Citat från deltagare om kris

Här presenteras några citat från diskussionerna om krisberedskap med personer med intellektuella eller kommunikativa nedsättningar som deltagit i studierna.

Hela mitt liv har varit en kris så jag är förberedd

Jag tror inte samhället vet om mig och mina behov vid en kris

Med våra assistenter kan vi göra allt, utan dem ingenting

Jag kan ta hand om mig själv om jag får stanna hemma

Jag har aldrig tänkt på att lagra mat eller mediciner

Jag vet inte hur jag ska få hjälp om min mobil inte fungerar

Jag kan lätt fatta att andra har problem, jag vet hur det känns

Man är alltid inställd på att hitta en egen lösning

Jag tror det är lite farligt att fly med rullstol, man kan bli skadad och allt möjligt, det är säkrare att stanna hemma

Jag vill bara vara med min familj, då är jag inte rädd

Kriskommunikation

Kriskommunikation är en avgörande del av krisberedskapen och syftar till att snabbt och effektivt sprida viktig information till allmänheten under en kris. Genom tydlig och tillförlitlig kommunikation kan myndigheter och organisationer skapa förtroende och tillit, samt förhindra spridning av felaktig information. Viktigt är minska oro och öka tryggheten, samt säkerställa att människor får rätt information så de vet hur de ska agera. En välfungerande kriskommunikation bygger på anpassning till alla målgrupper, inklusive personer med funktionsnedsättningar, så att alla får den information de behöver på ett tillgängligt sätt.

Inkluderande kriskommunikation

Det finns risk att kriskommunikationen inte är inkluderande och tillgänglig för alla. Detta strider mot internationella konventioner och direktiv som betonar rätten till anpassad kommunikation, som riktlinjer från ASHA (*American Speech-Language-Hearing Association*) [24]. Riktlinjerna ska säkerställa tillgänglighet och inkludering för alla individer, oavsett fysiska, kognitiva, sociala eller språkliga förmågor.

För att effektivt nå personer med kommunikationssvårigheter under en kris är det avgörande att krisinformationen är anpassad. Detta innebär att använda olika kommunikationskanaler och format, såsom lättlästa texter, teckenspråkstolkning och visuella hjälpmedel. Vid el- eller internetavbrott kan alternativa metoder som flygblad, torgmöten och personliga informatörer vara nödvändiga. Genom att genomföra dessa anpassningar kan risken för missförstånd minskas och alla får den information de behöver för att agera korrekt och säkert under en kris.

Personer med kommunikationssvårigheter kan också ha nytta av att använda kommunikationshjälpmedel, såsom bildstöd, kommunikations-appar och andra tekniska hjälpmedel. Dessa verktyg kan underlätta både förståelse och uttryck, vilket är särskilt viktigt i stressiga situationer som en kris. Det är också viktigt att utbilda både personer med kommunikationssvårigheter och deras närstående i hur dessa hjälpmedel används effektivt. Ett kris-pass som berättar om individens behov och svårigheter kan också vara ett effektivt stöd vid kriser, vilket beskrivs i Bilaga 5.

Strategier för inkluderande kriskommunikation

I forskningsprojektet har ett antal strategier för inkluderande kriskommunikation utvecklats [25]. Dessa strategier bygger på en analys av resultat från tre studier som genomförts i projektet. Studierna har identifierat behov och krav vad gäller krisinformation från tre användargrupper: äldre [26], personer med annat modersmål än svenska [27] och personer med kommunikationssvårigheter [21]. Strategierna behandlar följande fem områden: kommunikation, teknik, samhällsengagemang med stöd av facilitatorer, förtroendeskapande åtgärder och inkludering. Dessutom har ett workshopsupplägg testats med mål att utbilda bibliotekarier i utformning av inkluderande och tillgänglig krisinformation. Se [28] och Broschyr 1.

Krisinformation

Krisinformation är den information som tillhandahålls under en kris för att hjälpa människor att förstå situationen och veta hur de ska agera. Den kan innefatta varningar om naturkatastrofer som stormar, översvämningar eller jordbävningar, samt instruktioner om evakuering och säkerhetsåtgärder. Krisinformation kan också omfatta hälsorelaterade meddelanden, som information om pandemier, smittspridning och rekommendationer för att skydda sig själv och andra. Vidare kan den innehålla detaljer om störningar i samhällstjänster, som vatten- och elavbrott, samt vägledning om hur man får tillgång till nödvändiga resurser och stöd. Målet med krisinformation är att ge tydliga och handlingsbara instruktioner för att minimera risker och säkerställa säkerhet och välbefinnande. I forskningsprojektet genomfördes en studie med kommuner som visade att mer tid och utbildning behövs för att skapa krisinformation för medborgare med förståelse och språksvårigheter [29].

Strategier för utformning av krisinformation

- **Förstå målgruppen:** Anpassa innehåll för målgruppens behov och förståelse
- **Använd korta meddelanden med korta meningar:** Undvik långa och komplexa meningar för att göra informationen lättare att förstå.
- **Använd vardagliga enkla ord:** Välj ord som är välkända och lättbegripliga för att undvika missförstånd.
- **Ge sakliga fakta:** Undvik oklarheter som kan leda till egen tolkning.
- **Undvik upprepningar:** Upprepa inte information för att hålla meddelandet kort och koncist.
- **Tala om vad som har hänt och varför:** Ge en tydlig beskrivning av händelsen och orsaken, om möjligt.
- **Tala om vad man ska göra eller inte göra:** Ge konkreta instruktioner för att hjälpa människor att agera korrekt.
- **Undvik ord som medför hets och stress:** Välj lugnande och sakliga ord.
- **Informera om hur och när man får mer information:** Ge tydliga instruktioner om var och när ytterligare information kommer att finnas
- **Informera om vart man kan vända sig för stöd och hjälp:** Ge kontaktinformation för stöd och hjälp.

Riktlinjer för utformning av krisinformation

- **Använd punktlistor eller numrering:** Gör texten lättläst och strukturerad.
- **Korta stycken med luft mellan:** Gör texten lättläst och mindre kompakt.
- **Enkla typsnitt i lämplig storlek:** Välj typsnitt som är lättlästa och använd en storlek som är synlig.
- **Större text:** Använd större text för att lyfta fram viktiga saker.
- **Använd färg sparsamt:** Använd standardfärger för att uppmärksamma viktiga delar, men undvik överdriven färganvändning.
- **Använd symboler och enkla bilder:** Förtydliga informationen med vedertagna symboler och enkla bilder.
- **Ren design:** Ta bort oväsentligheter som inte tillhör krismeddelandet, såsom loggor och annan irrelevant information.
- **Begripsams 19 råd:** Ladda ner boken med 19 tydliga enkla råd för att skriva begriplig text anpassad för ökad förståelse, utgiven av Dyslexiförbundet [30].

Diskussion och slutsats

"Sverige är inte i krig, men det råder inte heller fred". Detta underströks av statsminister Ulf Kristersson på Folk och Försvars Rikskonferens i januari 2025.

Denna observation speglar det aktuella världsläget, som har påverkats av pandemin, kriget i Ukraina och andra globala kriser. Den osäkerhet som råder innebär stora utmaningar, och risker upplevs tydligare och mer allvarliga i dagsläget än tidigare. Detta har motiverat ett ökat engagemang för samhällets beredskapsarbete, främst för yrkesgrupper som arbetar med krisberedskap men också för den breda allmänheten, inklusive sårbara grupper och deras intresseorganisationer. Konkreta frågor som egenberedskap, pålitlig krisinformation, samlingspunkter, evakueringsmöjligheter och skyddsrumstillgång för personer med funktionsnedsättningar och äldre har till exempel lyfts fram som aktuella och pressande.

Den relativt knapphändiga forskning som studerat inkludering av sårbara grupper i krisberedskapsarbete kommer till stor del från de delar av världen där stora naturkatastrofer är vanliga och där ett svagare offentligt samhälle existerar. För att förbättra motståndskraft och beredskap vid katastrofer visar studierna på att det finns ett stort samhällsengagemang och medborgarsamverkan, både från enskilda, familjer och frivilligorganisationer. Men det pekas på problem med kommunikation när sårbara grupper inkluderas och att betydande investeringar krävs i tid och ekonomiska resurser för att arbeta med frågorna. Med tanke på hur aktuellt detta kritiska ämne är idag, behövs ytterligare forskning om hur krisberedskapen kan göras tillgänglig för alla medborgare oavsett nedsättning på ett resurssmart sätt.

För att förbättra inkluderingen av sårbara grupper i samhällets arbete med att förebygga och planera inför hantering av kriser, har detta forskningsprojekt utvecklat kunskap, metoder och verktyg för att kunna anpassa beredskapen också efter dessa gruppers specifika behov. Metoderna bygger på samskapande aktiviteter som kan användas som stöd vid beredskapsplanering. Målgruppen är personer som arbetar med krisberedskap främst på lokal nivå, som olika förvaltningar i kommuner, frivilligorganisationer, intresseorganisationer för personer med funktionsnedsättningar och andra sårbara grupper, men kunskapen kan också vara värdefull för aktörer på regional, nationell och internationell nivå.

Flera studier har genomförts i projektet under kartläggning och metodutveckling med grupper med funktionsnedsättningar. Analysen av resultat från intervjuer och samskapande aktiviteter visar både på styrkor och utmaningar när det gäller att inkludera dessa grupper i krisberedskapsarbete. Att använda olika tekniker för alternativ kommunikation är exempelvis värdefullt för att nå resultat. Genom studierna har den traditionella synen på personer med funktionsnedsättning som enbart passiva mottagare av hjälp vid kriser utmanats. De har unik kompetens och god insikt i problem som kan uppstå för dem. De har genom aktivt deltagande lyft fram värdefulla perspektiv och erfarenheter, samtidigt som deras egen syn på beredskap har stärkts.

Under projektets gång medförde det aktuella samhällsläget vissa svårigheter att engagera olika yrkesgrupper som arbetar med krisberedskap. De är i dagsläget fullt upptagna med sina ordinarie arbetsuppgifter, vilket kan begränsa deras möjligheter att bygga ny kunskap och lägga resurser på den stora komplexitet som det innebär att inkludera alla sårbara grupper i krisberedskapsarbetet.

Resultat från projektet visar att det finns en risk att kriskommunikationen inte är inkluderande och tillgänglig för alla, vilket kan medföra missförstånd och problem med att agera rätt vid en krissituation. Detta strider mot internationella konventioner och direktiv som betonar rätten till anpassad kommunikation. För att effektivt nå personer med kommunikationssvårigheter under en kris är det avgörande att krisinformationen är anpassad och alternativ. Detta innebär att använda olika kommunikationskanaler och format, som lättlästa texter, teckenspråkstolkning och visuella hjälpmedel. Mycket information och stöd är digitalt idag, men vid el-avbrott kan alternativa metoder som flygblad, torgmöten och personliga informatörer (facilitatorer) vara nödvändiga. Personer med kommunikations-svårigheter kan ha nytta av kommunikationshjälpmedel som bildstöd och andra tekniska hjälpmedel som underlättar förståelse och uttryck, vilket är särskilt viktigt i stressiga situationer.

Slutsatsen från projektet är att det är möjligt att involvera personer med funktionsnedsättningar som aktiva deltagare krisberedskapen, vilket också stärker deras egen beredskap och bygger ett mer rättvist och motståndskraftigt samhälle. Även om flertalet av studierna är genomförda med dessa grupper är resultaten också applicerbara på andra sårbara grupper. Genom att beakta människors olika kapacitet och begränsningar i stället för att fokusera på generaliserbara stereotyper kan en mer resilient och förberedd befolkning uppstå. Därmed har projektet bidragit till att komplettera och vidareutveckla samhällets förmåga att förbereda, hantera och återhämta sig från störningar och kriser med fokus på mångfald, social inkludering och jämlikhet.

Åtgärdslista för kommuner

Listan innehåller förslag på åtgärder som stöd till kommuner för att anpassa krisberedskapen för olika sårbara grupper, dvs. personer med ökad sårbarhet till följd av fysiska, sociala, ekonomiska och omgivningsrelaterade faktorer. Åtgärderna behandlar samarbete för inkludering, informations- och kommunikation samt övriga aktiviteter.

1. Kartläggning och analys

Genomför varje år en kartläggning och analys av hur kommunens krisberedskap är anpassad för sårbara grupper. Detta kan inkludera att identifiera specifika risker och behov samt att utveckla strategier för att hantera dessa. Utforska om det finns lösningar som kan underlätta beredskapen för sårbara grupper, som appar för krisinformation, kontaktlistor, varningssystem och kommunikationsverktyg.

2. Samarbete mellan förvaltningar

Etablera samarbete mellan olika kommunala förvaltningar som arbetar med krisberedskap eller nära de grupper som kan vara i behov av särskild beredskap (som omsorgsförvaltningen, socialförvaltningen, arbete- och välfärdsförvaltningen, barn- och utbildningsförvaltningen, kultur- och fritidsförvaltningen samt biblioteken). Samverkan mellan central krisberedskap och dessa enheter kan förbättra informationsflödet och resursfördelningen vid en kris.

3. Samverkan med frivilligorganisationer

Stärk kontakter och samverkan med frivilligorganisationer samt intresseföreningar i kommun och region som arbetar med sårbara grupper. Organisationerna kan erbjuda värdefull expertis och resurser vid en kris. En lista med kontaktuppgifter till olika föreningar och intresseorganisationer i Sverige finns på: <https://www.funktionshindersguiden.se/intresseorganisationer/>

4. Workshops och interaktiva aktiviteter

Arrangera workshops och andra interaktiva aktiviteter där personer med funktionsnedsättningar, äldre och deras intresseorganisationer kan ingå. Dessa aktiviteter kan bidra till att öka medvetenheten och förståelsen för deras behov samt förbättra kommunikationsstrategier och praktiska lösningar. Kontakta lokala intresseföreningar, som stroke- och dyslexiföreningar, paraidrottsföreningar, FUB, DHR och PRO. Förslag på upplägg och tillvägagångssätt för workshops där deltagarna tillsammans skapar något kring krisberedskap återfinns här: https://research.chalmers.se/publication/545349/file/545349_AdditionalFile_6e9b3876.pdf

5. Inkludering i krishanteringsövningar och sårbarhetsanalyser

Bjud in personer med funktionsnedsättningar och äldre att delta i krishanteringsövningar och risk- och sårbarhetsanalyser. Genom att inkludera dessa grupper i fysiska övningar kan till exempel problem som att hitta och förflytta sig till trygghetspunkter och skyddsrum identifieras. Vidare kan gruppernas förståelse av krisinformation testas samt om de kan vidta de åtgärder som uppmanas till vid en kris. Hur man kan förbereda och genomföra krishanteringsövningar i form av motspelsövningar där individer med funktionsnedsättningar deltar beskrivs här: https://research.chalmers.se/publication/545349/file/545349_AdditionalFile_ec2355ae.pdf

6. Utbilda facilitatorer

Utbilda facilitatorer (möjliggörare) med grundläggande kunskap om funktionsnedsättningar och enkel anpassad kommunikation. Som stöd för att utveckla utbildningen med handfasta tips kan intresseföreningar för funktionsnedsatta grupper engageras. Facilitatorer kan hjälpa till att överbrygga kommunikationsklyftor mellan sårbara grupper och kommunala myndigheter. De kan förenkla och klargöra information, erbjuda trygghet och stöd samt hjälpa till att samordna resurser och tjänster för att möta behov hos sårbara individer. Facilitatorer kan tillhöra FRG, kommunen eller någon intresseorganisation. För inspiration om facilitatorer vid kris se: <https://odr.chalmers.se/items/4c05a1d0-a030-4227-a0b2-3d670fde88e3>

7. Tekniker för att prata om kris

För personer som arbetar med krisberedskap i olika former är det viktigt att både kunna förstå och uttrycka sig på ett tydligt sätt tillsammans med personer med kommunikationssvårigheter. Då kan olika stöttande tekniker med bildstöd behövas för att kunna samtala med ett ömsesidigt utbyte. Tips på tekniker som kan användas som stöd vid samtal finns på: https://research.chalmers.se/publication/545349/file/545349_AdditionalFile_8298506e.pdf

8. Anpassad krisinformation och kommunikationsvägar

Anpassa krisinformation så den passar alla målgrupper. Ta gärna stöd av personer med kognitiva nedsättningar, vilket kan säkerställa att materialet är lättförståeligt och relevant för alla. Sprid krisinformation via olika kanaler, som sociala medier, hemsidor, vykort, fysiska möten, skärmar i kollektivtrafiken, skyltar i mataffärer och radioinslag. Kommunikatörer som ska förmedla risk- och krisinformation bör utveckla sin kompetens om tillgänglig kommunikation, samt hur information kan testas med olika målgrupper, till exempel via nationella nätverk. Begripsams 19 råd för tillgänglig text är en bra källa med användbara tips: https://begripligtext.se/wp-content/uploads/2020/04/19-rad-for-att-skriva-begripligt-medbokmarken_v2.pdf.

9. Utveckling av hälsodokument och kris-pass

Implementera hälsodokument för personer med funktionsnedsättningar som innehåller viktig information om medicinering, diabetes, allergier, hjälpmedel och kommunikation. Detta kan säkerställa att rätt hjälp ges vid en kris. Instruktioner för utformning av kris-pass och en mall finns här: https://research.chalmers.se/publication/545349/file/545349_AdditionalFile_f1a58651.pdf https://research.chalmers.se/publication/545349/file/545349_AdditionalFile_bec73741.pdf

10. Tema för beredskapsveckan

Varje år när beredskapsveckan genomförs i september, bör det finnas minst en aktivitet i kommunen som knyter an till årets tema och sårbara grupper. Detta kan bidra till att öka medvetenheten och engagemanget hos alla medborgare om att beredskap även måste anpassas för olika sårbara grupper.

11. Söka medel för resurser och utbildning

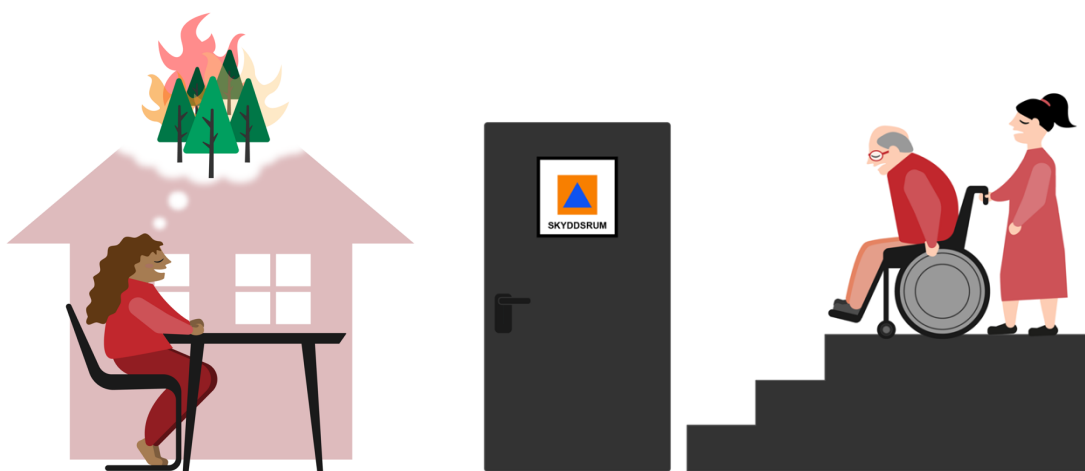
Sök medel för att specifikt arbeta med krisberedskap för olika sårbara grupper, samt för vidareutbildning inom områdena. Finansieringskällor kan vara statliga bidrag, EU-fonder, privata donationer eller deltagande i forskningsprojekt.

Referenslista

- [1] Stark, E., Osvalder, A-L. & Borell, J. (2024). *Civil beredskap, krisberedskap och resursfördelning – En kunskapsöversikt om inkludering och mångfald*. Avdelning Design & Human Factors, Chalmers tekniska högskola, Göteborg. Kunskapsöversikt MSB forskning <https://forskning.msb.se/sok-i-forskningsbanken/2024/civil-beredskap-och-resursfordelning-en-kunskapsoversikt-med-inkludering-och-mangfald-i-fokus/>
- [2] Calgaro E., Villeneuve M. & Roberts, G. (2020) *Inclusion: moving beyond resilience in the pursuit of trans-formative and just DRR practices for persons with disabilities*. In: Lukasiewicz, A. & Baldwin, C. (Red.) *Natural hazards and disaster justice*. Palgrave Macmillan.
- [3] FN (2024). *Experts of the Committee on the Rights of Persons with Disabilities Commend Sweden on its Commitment to the Committee's Work, Raise Questions on Gun Shots Fired at Persons with Mental Health Issues and on Institutionalization*. <https://www.ungeneva.org/en/news-media/meeting-summary/2024/03/experts-committee-rights-persons-disabilities-commend-sweden-its>
- [4] Orru, K., Hansson, S.; Gabel, F., Tammpuu, P., Krüger, M., Savadori, L., Frislid Meyer, S., Torpan, S., Jukarainen, P., Schieffeler, A., Lovasz, G. & Rhinardt, M. (2021). *Approaches to 'vulnerability' in eight European disaster management systems*. *Disasters*, 2022, 46(3): 742–767.
- [5] Pertiwi, P., Llewellyn, G. & Villeneuve, M. (2019). *People with disabilities as key actors in community-based disaster risk reduction*. *Disability & Society* 34:9-10.
- [6] Raquette, T. & Wester, M. (2020). *Likvärdigt skydd mot olyckor för personer med funktionsnedsättning*. En kunskapsöversikt. MSB Publikationer, Karlstad. <https://rib.msb.se/filer/pdf/29394.pdf>
- [7] Crawford, T., Villeneuve, M., Yen, I., Hinitt, M., Dignamn, M., & Gardiner, E. (2021). *Disability inclusive disaster risk reduction with culturally and linguistically diverse (CALD) communities in the Hawkesbury-Nepean region: A co-production approach*. *Int. J. Disaster Risk Reduction*, Vol.63, IJDRR 2021.102430.
- [8] FN (2016). UNISDR. *Report of the open-ended intergovernmental expert working group on indicators and terminology relating to disaster risk reduction*. <https://www.undrr.org/publication/report-open-ended-intergovernmental-expert-working-group-indicators-and-terminology> https://www.preventionweb.net/files/50683_oiewgreportenglish.pdf
- [9] Kelman, I. & L.M. Stough (2015). *(Dis)ability and (dis)aster*. In: I. Kelman and L.M. Stough (eds.) *Disability and Disaster: Explorations and Exchanges*. Palgrave Macmillan, New York.
- [10] WHO (2022). *Global report on health equity for persons with disabilities*. World Health Organization, Geneva. <https://www.who.int/teams/noncommunicable-diseases/sensory-functions-disability-and-rehabilitation/global-report-on-health-equity-for-persons-with-disabilities>
- [11] Socialstyrelsens termbank (2007): *Definition av funktionsnedsättning*. <https://termbank.socialstyrelsen.se/?TermId=812&SrcLang=sv>
- [12] Stjernholm, L. (2024). *Navigating Uncertainty: The Family Perspective of Preparing for Crisis with a Disability*. *Review of Disability Studies: An International Journal*, 20(1). <https://rdsjournal.org/index.php/journal/article/view/1359>

- [13] Ryan, B., Johnston, K. A., Taylor, M. & McAndrew, R. (2020). *Community engagement for disaster preparedness: A systematic literature review*. International journal of disaster risk reduction, 49, 101655.
- [14] Villeneuve, M., Dwine, B., Moss, M., Abson, L. & Pertiwi, P. (2019). *Disability inclusive disaster risk reduction (DIDRR) framework and toolkit*. A report produced as part of the disability inclusive and disaster resilient Queensland project series. Centre for Disability Research and Policy, University of Sydney.
- [15] Stjernholm L., Borell J. & Osvalder A-L. (2025). *Active participation of people with disabilities in disaster preparedness and contingency work: A systematic literature review of methods, outcomes, and challenges*. Journal: Progress in Disaster Science. Article under review.
- [16] Adame, B. J. (2018). *The persuasive efficacy of real versus salient hazard scenarios in motivating citizen-level hazard preparedness*. International Journal of Disaster Risk Reduction, 31, 292-301.
- [17] Williams, M.V., Chandra, A., Spears, A., Varda, D., Wells, K.B., Plough, A.L. & Eisenman, D.P. (2018). *Evaluating community partnerships addressing community resilience in Los Angeles, California*. International journal of environmental research and public health, 15(4), 610.
- [18] Osvalder, A-L, Stark, E., Borell, J., Magnusson, C., Rasmus-Grön, K., Stjernholm, L. & Aryana, B. (2025). *Populärvetenskapliga informationsbroschyrer om inkluderande krisberedskap - workshops, krisövningar, kriskommunikation och krispass*. Avdelning Design & Human Factors, Chalmers tekniska högskola, Göteborg. <https://research.chalmers.se/publication/545349>
- [19] Stjernholm, L., Magnusson, C., Gröhn, K. R., & Borell, J. (2024). *Enhancing Inclusive Crisis Planning: Insights from a Disability-Inclusive Scenario Workshop*. Design for Inclusion, 128(128). Applied Human Factors & Ergonomics (AHFE) Conference, July 22-27, Nice, France 2024. <http://doi.org/10.54941/ahfe1004793>
- [20] Osvalder, A-L, Stark, E. & Borell, J. (2024). *Insights for inclusive Crisis Preparedness: Development and Implementation of a Field Crisis Exercise Involving People with Disabilities*. Oral presentation, Applied Human Factors & Ergonomics (AHFE) Conference, July 22-27, Nice, France 2024. <https://research.chalmers.se/publication/544995>
- [21] Stark, E., Osvalder, A-L. & Borell, J. (2025). *Supporting Comprehension and Expression in Contingency Crisis Planning: Designing and Evaluating a Toolkit for Communication with People with Aphasia*. Journal of International Crisis and Risk Communication Research (JICRCR). Submitted.
- [22] Stark, E., Osvalder, A-L. & Borell, J. (2025). *A Toolkit to Support Elderly with Communication Difficulties During Societal Crisis*. Poster presentation, HFES Conference, April 2025, Bologna, Italy. <https://research.chalmers.se/en/publication/?created=true&id=ce5423a4-3394-4be7-ae5c-770f9f2f22ac>
- [23] Stjernholm, L. (2024). *From Fiction to Action: Inclusive Disaster Risk Reduction through Empowerment and Creativity*. Poster presentation, 39th Annual Pacific Rim International Conference on Disability and Diversity, 27/2 2024, Honolulu, Hawaii <https://portal.research.lu.se/sv/activities/from-fiction-to-action-inclusive-disaster-risk-reduction-through->
- [24] American Speech-Language-Hearing Association (ASHA) (2025). *Practice Policy Documents*. [ASHA Practice Policy](#).

- [25] Aryana, B., Stark, E. & Osvalder, A-L. (2024). *Universal Crisis Information Design: A Multi-Case Study*. Int Conf on Universal Design Nov 2024, Oslo, Norway. Studies in Health Technology and Informatics, Vol. 320 s. 74-81, 0926-9630 (ISSN) <https://research.chalmers.se/publication/544432>
- [26] Hansenäs, R. & Samuelsson, S. (2022). *Inclusive communication of crisis information: An explorative study through participatory design with elderly*. Master thesis in Industrial Design Engineering, Division Design & Human Factors, Chalmers university of Technology, Gothenburg, June 2022. <https://odr.chalmers.se/items/844b027a-3d12-4946-85bb-17af3dc15810>
- [27] Svensson, S. & Wessblad, W. (2022). *Crisis Communication in Swedish Metropolitan Suburbs*. Master thesis in Industrial Design Engineering, Division Design & Human Factors, Chalmers university of Technology, Gothenburg, June 2022. <https://odr.chalmers.se/items/4c05a1d0-a030-4227-a0b2-3d670fde88e3>
- [28] Rasmus-Gröhn, K., Stjernholm, L. & Magnusson, C. (2024). *A Workshop for Accessible Crisis Information*. Int Conf on Universal Design Nov 2024, Oslo, Norway. Studies in Health Technology and Informatics, Vol. 320. s. 67-73 <https://ebooks.iospress.nl/doi/10.3233/SHTI240985>
- [29] Osvalder, A-L. & Stark, E. (2024). *Utformning av anpassad krisinformation: Crisis information practices in Swedish municipalities regarding adaption for people with communication difficulties*. FUNKAs nätverksträff för kommunikatörer, 11 mars 2024, Stockholm. <https://research.chalmers.se/publication/545049>
- [30] Begripsam (2019). *19 råd för att skriva begripligt*. Dyslexsiförbundet. SBN: 978-91-980938-1-0. https://begripligtext.se/wp-content/uploads/2020/04/19-rad-for-att-skriva-begripligt-medbokmarken_v2.pdf

FURUBODA

